

ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

ԵՐԵՎԱՆ ՔԱՂԱՔԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

ԱՐՄԻՆԷ ՍԱՐԳՍԵԱՆ (yhmuseum@gmail.com)

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹՅԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

YEREVAN HISTORY MUSEUM

Երեւան Քաղաքի Պատմութեան Թանգարանը (ԵՔՊԹ) հիմնադրուել է 1931ին, Երեւանի քաղաքային խորհրդի նախագահութեան որոշումով (1 Յունուար 1931) ներկայիս Անդրէյ Սախարովի անուան հրապարակում գտնուող Հրէջ Կամատր Ընկերութեան շէնքում զբաղեցնելով՝ երկու սենեակ: Այդ ժամանակ ցուցանմուշների թիւը հասնում էր շուրջ 400ի: Տարիների ընթացքում աւելացող թանգարանային առարկաներն այլեւս պէտք է տեղափոխուէին նոր շէնք, ուստի պատահական չէ, որ 1934ին Երեւան քաղաքի խորհրդի նախագահութիւնը որոշում է թանգարանը տեղափոխել: Նոր շէնքի որոնումների արդիւնքում 1936ին թանգարանը տեղափոխուում է Ժ. Դարի յուշարձան շէնք՝ իրանական Կապոյտ Մզկիթ, որը ճանապարհորդների յիշատակութիւններում յայտնի էր «Երկնքի մզկիթ» անուամբ: Նոյն թուականին էլ, երբ արդէն թանգարանի պահոցներում կար 1480 ցուցանմուշ, թանգարանը վերանուանում է «Երեւան Քաղաքի Պատմութեան Թանգարան»: Մինչեւ 1994 թանգարանն իր գործունէութիւնը - շուրջ 56 - տարի ծաւալում է հենց այստեղ՝ ներկայացնելով Երեւանի պատմութիւնը հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը:

Օրէջօր անելացող թանգարանային առարկաները, որոնց թին արդէն գերազանցում էր 96,000ը, հարկադրում էին թանգարանագիտութեան պահանջներին համահունչ շէնքային պայմաններ թէ՛ առարկաների պահպանութեան եւ թէ՛ ցուցադրութեան համար անհրաժեշտ սրահներ: Վերջապէս, գտնուում է լուծումը եւ 2002ին ՀՀ կառավարութեան որոշմամբ, Երեւանի քաղաքապետարանի համար կառուցուող նոր շէնքում առանձին մաս է տրամադրուում թանգարանին՝ վերջինիս հետ կազմելով մէկ ընդհանուր ճարտարապետական համալիր, որի հեղինակն է ճարտարապետ Զիմ Թորոսեանը¹: Ահա՛ հենց այստեղ էլ 2007 Ապրիլի 3ին հանդիսատր պայմաններում բացուեց թանգարանի հիմնական ցուցադրութիւնը: Այդ ժամանակուանից թանգարանը ծաւալում է աշխուժ հաւաքչական աշխատանք, որի արդիւնքում այսօր ցուցանմուշների թիւը հասել է 98,000ի սահմանը:

Հրէշ կամատր ընկերութեան շէնքը, 1930ականներին

ԳԻՏԱՀԵՏԱԶՕՏԱԿԱՆ, ԳԻՏԱՀՐԱՏԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆ

Թանգարանն աննախադէպ գիտահետազօտական աշխատանք կատարել է 2006ից ի վեր. այստեղ հրաւիրում են գիտական նստաշրջաններ, հանրութեանը ներկայացում հարուստ հաւաքածուների *կադրալոգները*: Նման գործունէութիւնը նպաստում է թանգարանի նորովի հանրայնացմանն ու ճանաչմանը, մանաւանդ որ, 1996ից ի վեր, շէնք չունենալու պատճառով այն չէր գործում: Միայն վերջին միքանի տարուայ ընթացքում գիտական անձնակազմի ուժերով հրատարակուել է շուրջ 20 աշխատութիւն,

¹ Թորոսեանը, ունեցել է այն տեսլականը, որ Երեւանի քաղաքապետարանը եւ Երեւանի պատմութիւնը ներկայացնող մշակութային հաստատութիւնը պէտք է գտնուեն մէկ ճարտարապետական համալիրում, ինչպիսին, օրինակ, Լիոն քաղաքի պատմութեան թանգարանն է: Նախապէս այստեղ է եղել Երեւանի յայտնի բերդի սահմանը:

որոնք նուիրում են թանգարանի հաւաքածոներին՝ տարազի, գէնքի, կահոյքի, զարդերի, գորգերի, լուսանկարների, քարտէզների², Երեւանի պատմութեան, տարեգրութեան, նշանատու ընտանիքների...: Հրաիրուել է հինգ գիտական նստաշրջան, որոնց մասնակիցների յօդաւածները տպագրուել են հինգ ժողովածուով³: Այժմ եւս շարունակում են մայրաքաղաքին նուիրում գիտական ուսումնասիրութիւնները, պատմական աղբիւրների հիման վրայ նորովի բացայայտելով Երեւանի պատմութեան այս կամ այն էջը:

Թանգարանը գտնւում է Արգիշտի 1/1 հասցէում: Տարածքը շուրջ 3,000 մ² է: Շէնքը 6 յարկանի է, որոնցից 3 յարկը զբաղեցնում է մշտական ցուցադրութիւնը, 5րդ եւ 6րդ յարկերում թանգարանային ֆոնդերն են, իսկ առաջին յարկում ժամանակաւոր ցուցահանդէսների սրահն է: Գիտա-ցուցադրական սրահներն ունեն հետեւեալ բաժինները՝ «Երեւանը հնագոյն ժամանակներում եւ միջնադարում», «Երեւանը նոր եւ նորագոյն պատմութեան ժամանակաշրջաններում»:

Թանգարանն այսօր դարձել է Երեւանի իւրօրինակ այցեքարտը: ՀՀ մայրաքաղաքի հետ ծանօթութիւնը հենց այստեղից էլ սկսում է: Երեք մեծ սրահներում հարուստ պատմամշակութային արժէքներով ներկայացւում է Երեւանի պատմութիւնը՝ հնագոյն ժամանակներից մինչեւ մեր օրերը: Այստեղ այցելուն կը տեսնի հազարամեակներով թուագրուող աշխատանքային գործիքներ, խեցեղէն անօթներ, գէնքեր ու զարդեր, ցորենի այրումած մնացորդներ, ուրարտական ցուցանմուշներ:

Եզակի եւ հետաքրքիր ցուցանմուշներից են մօտ 120 հազար տարուայ պատմութիւն ունեցող քարէ հատիչը, 6 հազար տարուայ պատմութիւն ունեցող Շէնգաւիթ բնակավայրից յայտնաբերուած ծիսական օջախը, պաշտամունքային նշանակութիւն ունեցող արձանիկները, որոնք թուագրում

² Երեւանի նշանատու ընտանիքները, Զանգակ 97 հրատ., Երեւան, 2009. նաեւ՝ Երեւանը հայ երգարուեստում, Զանգակ 97 հրատ., 2011. նաեւ՝ Երեւանը բանաստեղծութիւններում, Զանգակ 97 հրատ., 2019. նաեւ՝ Երեւանի տարեգրութիւնը, Զանգակ 97 հրատ., 2009. նաեւ՝ Երեւան քաղաքի պատմութեան թանգարան գրքոյկ, Զանգակ 97 հրատ., Երեւան, 2009:

³ Ժողովածուները լոյս են տեսել յաջորդաբար 2006, 2009, 2013, 2016 եւ 2018ին, բոլորը Զանգակ 97 հրատարակչութիւնով:

են շուրջ 4 հազար տարուայ պատմութեամբ: Առանձնակի արժէք է ներկայացնում նորահարսի հարսանեկան զետեղ (ԺԹ. դար), որը եզակի է եւ նմանը որեւէ թանգարանում չկայ: ԺԹ. դարը ներկայացնող սրահում բացառիկ ցուցանմունքներից են ճենապակեայ լուացարանը, սպասքը, հայ վարպետների պատրաստած կահոյքը, Երեւանի բերդի յատակագծերը, բացառիկ լուսանկարներ ու փաստաթղթեր, ինչպէս նաեւ 1894ի Ներսէս Թայիրեանի գինու-օղու-կոնիակի գործարանի արտադրութեան կոնիակը, որը նոյնպէս բացառիկ է, քանի որ երկրորդը չկայ:

Մերթընդմերթ մշտական ցուցադրութեան ցուցանմունքները փոխում են, որպէսզի այցելուն ամէն անգամ նոր թանգարանային առարկաներ տեսնի: Կազմակերպում են նաեւ ժամանակաւոր ցուցահանդէսներ, այդ թւում արտերկրից, ինչպէս օրինակ՝ տարիներ առաջ, ցուցադրուել են լիբանանահայ եւ սիրիահայ արուեստագէտների ստեղծագործութիւնները:

Ցուցադրում են նաեւ քաղաքի պատմութեան տարբեր ժամանակաշրջաններին վերաբերող բացառիկ փաստաթղթեր ու լուսանկարներ, ԺԹ. դարին բնորոշ կենցաղային իրեր, տարագ, գորգեր, մանրակերտեր, գեղանկարներ են.:

Նորագոյն արհեստագիտամիջոցներով իրականացում են նաեւ տարբեր բազմանկար ծրագրեր: Այսպէս, Երեւանի միջնադարեան մանրակերտի վրայ տարիներ շարունակ իրականացուել է «հին Երեւանի անցուդարձը» շարժական բազմանկարը, որի արդիւնքում այցելուի աչքի առաջ մէկ ակնթարթում կենդանանում է միջնադարեան քաղաքը՝ փողոցներում շրջում են կառքերն ու մարդիկ, Երեւանի է. դարում կառուցուած բերդում զօրավարժութիւններ են անցկացում, հնչում են քաղաքի եկեղեցիների զանգերը: Ծրագրի տեսողութիւնը շուրջ եօթ թուլ է, այն ունի հայերէն, ռուսերէն եւ անգլերէն տարբերակներ: Նշուած ծրագիրն իր արհեստագիտական հնարաւորութիւններով առաջիններից մէկն էր ոչ միայն Հայաստանի թանգարանների, այլեւ տարածաշրջանի թանգարանային գործունէութեան

մէջ: 2019ից իրականացում է եւս մէկ բազմանկար ծրագիր, որով ներկայացում է վարդապոյն Երեւանի կառուցումը եւ որի համար հիմք է ծառայել խորհրդահայ յայտնի նկարիչ Վահան Խորէնեանի «Երեւանի շինարարները» կտաւը: Բացի այդ, դպրոցահասակ այցելուների տարբեր տարիքային խմբերի համար անց են կացում կրթական ծրագրեր, երբ մասնակիցները դիտողի ու լսողի կարգավիճակից վերածւում են աշխուժ մասնակիցների: Այս ամէնի շնորհիւ, թանգարանը տարեկան ունենում է 23,000ի հասնող այց՝ ՀՀ շուրջ 140 թանգարանների շարքում իր հաստատուն տեղն զբաղեցնելով առաջին տասնեակում:

Թանգարանը ՀՀ եւ Արցախի Հանրապետութեան թանգարանային ցանցի մաս է կազմում: Քաղաքի պատմութիւնը ներկայացնելու առումով ԵՔՊԹՆ կարելի է համարել առանձնայատուկ, որովհետեւ այն ուսումնասիրում եւ ցուցադրում է մայրաքաղաքի պատմութիւնն ու մշակոյթը:

Աշխարհում ընդունուած է քաղաքի պատմութեանը նուիրուած թանգարանի գաղափարը. յատկանշական է Մոսկուայի Պատմութեան Թանգարանը, որի հետ 2017 Դեկտեմբերին կնքուել է համագործակցութեան պայմանագիր: ԵՔՊԹՆ համագործակցութեան պայմանագրեր ունի նաեւ Սանկտ Պետերբուրգի «Լենինգրադի պատմութեան եւ բլոկադայի» թանգարանների հետ: Վերջին արտագնայ ցուցահանդէսը՝ «Հին ու նոր Երեւանը լուսանկարներում» տեղի է ունեցել 2018 Մարտին Լիբանանում, ՀՀ դեսպանատանը՝ նուիրուած Երեւանի հիմնադրման 2800ամեակին:

ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆ

2020ի 44օրեայ պատերազմը ահազանգեց նոր մօտեցումներ հանդէս բերել երիտասարդ սերնդի հայրենասիրական դաստիարակութեան գործում, որի մէջ իրենց կարեւոր առաքելութիւնն ունեն նաեւ թանգարանները: Այս առումով, տեսնելով իր դերակատարութիւնը, ԵՔՊԹՆ նախատեսել է

միջոցառումներ ու ցուցահանդեսներ նուիրում պատերազմում հերոսացած մեր զինուորականներին, որոնցից պէտք է նշել հերոսների մասին տեղեկութիւնների հաւաքումն ու դրանց իմի բերումը խորհրդանշական անուանում ստացած « Հերոսների գանձարան»ում:

Թանգարանն ունի իր կայքը (yhm.am), որը յաճախակի նորացում է, դիմատետրը (Երեւան քաղաքի պատմութեան թանգարան), որոնց շնորհիւ կապ է պահպանում այցելուների եւ հանրութեան հետ: Առցանց այցելութիւնների քանակը գերազանցում է մէկ միլիոնը եւ ունի լայն աշխարհագրութիւն, ամենատարբեր երկրներից:

Թանգարանն իր գործունէութեան ողջ ընթացքում քաղաքացիական դաստիարակութեան կարեւոր առաքելութիւն է կատարում՝ դպրոցականների համար մշակելով կրթական հետաքրքիր ծրագրեր, որոնց շնորհիւ նրանք ծանօթանում են մայրաքաղաքի պատմութեանն ու մշակոյթին: Իւրաքանչիւր բացատրութեան վերջում հնչում է Երեւանի օրհներգը, որի հնչիւնների ներքոյ կատարում է երդման արարողութիւն՝ աշակերտները խոստանում են դառնալ լաւ քաղաքացի, պահել ու պահպանել սիրելի քաղաքը:

ԵԲՊԹ-ում իրականացում է նաեւ հետաքրքիր պտոյտ նախադպրոցական տարիքի երեխաների համար, որը վարում է «գիտունիկ տիկնիկ»ը:

ԵԲՊԹն այս տարի բոլորում է իր գործունէութեան 90ամեակը՝ փորձելով համընթաց քայլել արդի թանգարանագիտութեան պահանջներին եւ պահպանել ազգային դիմագիծն ու ինքնութիւնը:

ԵԲՊԹ շրջապտոյտի ընդհանուր տեւողութիւնը 60-90 րոպէ է, տրամադրում է առաջնորդ (հայերէն, անգլերէն, ռուսերէն): Ցուցադրութեան

բացատրագրերը հայերէն եւ անգլերէն են, ընթացքի մէջ են ուսերէն թարգմանութեան աշխատանքները:

Թանգարանի ընդարձակ նախասրահում գործում է յուշանութների եւ տոմսերի վաճառքի տաղաարը, որտեղից կարելի է ձեռք բերել խեցեգործ, արծաթագործ վարպետների գործերը, ինչպէս նաեւ տարբեր հրատարակութիւններ:

Զարգացման ծրագրերը շատ են, որոնցից կարելի է թանգարանի շէնքի բակային մասում գտնուող «Քարէ կոթողների պուրակ»-ի բացումը, որի շնորհիւ թանգարանը կ'ունենայ նաեւ բացօթեայ ցուցադրութիւն:

Քանի որ ԵՔՊԹ-ն գործում է Երեւանի քաղաքապետարանի ենթակայութեամբ եւ մշտապէս նրա ուշադրութեան ներքոյ է, ուստի դժուարութիւններ - լայն առումով - չկան: Դրանք հիմնականում պայմանաւորուած են արտերկրում ցուցահանդէսներ կազմակերպելու բարդութեամբ: Խօսքը, մասնատրապէս, վերաբերում է առարկաների ապահովագրութեան համար անհրաժեշտ մեծ գումարներ տրամադրելուն⁴:

⁴ Թանգարանի վերաբերեալ հրապարակումներ կարելի է գտնել հետեւեալ հրատարակութիւններում.- *Երեւանի քաղաքապետեր' Երուանդ Զախարեան* (Երեւան, 2013, էջ 53-55). նաեւ՝ *Երեւանի պատմութիւն* (Երեւան, 2018, էջ 320-323). նաեւ՝ Գ. Բաղդասարեան, *Երեւան* (Երեւան, 2018, էջ 232-233). նաեւ՝ Է. Մինասեան, *Մայրաքաղաք Երեւանը ՀՀ անկախութեան տարիներին (1991-2018թթ.)* (Երեւան, 2020, էջ 352-353):

THE MUSEUM OF THE CITY OF YEREVAN

(Summary)

ARMINE SARGSYAN (yhmuseum@gmail.com)

The article presents a brief history of the museum, which was launched in 1931, then relocated to the Iranian mosque (known as the sky mosque) constructed in the 17th century and eventually to the current location, which is next to the Yerevan city hall, in April 2007.

The article describes the six-floor and 3000² m. structure, the exhibition halls and the displayed items in each. It notes that in order to attract more visitors and give it further exposure the museum has organized several conferences, published booklets on the museum and special issues focusing on the renowned families of Yerevan, songs and poems dedicated to Yerevan, and the city's chronology. The museum treasures over 98,000 historical items, of which some are displayed in the permanent exhibition hall, while the items in other halls are changed periodically.

The author notes that the museum tour with a guide takes between 60 and 90 minutes.